

JOANNA BOROWCZYK

Politechnika Łódzka

STANDARD DOSTĘPNOŚCI DLA ŁODZI – PROLOG DO BUDOWY MIASTA DOSTĘPNEGO

Abstract: **Łódź Accessibility Standard – a Prologue to Building an Accessible City.** On the 22nd June 2016 the Łódź Regional Convention of 2nd Congress of Persons with Disabilities was held. The participants of the Conference took on the challenge of finding answers to the vital question: how can we design and build a new Łódź – a city equally accessible to all its inhabitants. Due to the fact that the precise guidelines have not been covered by the national regulations, it was considered to be necessary to set so called *accessibility standard* conformable to the norms and complementary to them. The aim of the article is to discuss the local strategies for consistent elimination of physical barriers in order to enable those currently excluded from the public space to take a full advantage of the city facilities.

Keywords: Accessibility standard, accessible city, conservation protection, integrated activity, revitalization of Łódź, universal design.

Wstęp

Łódź jest miastem o obliczu oryginalnym, tworem osobliwym na tle polskich metropolii. Między innymi ze względu na swą wielokulturową i wielonarodową tożsamość, budowaną w XIX i XX w., ukształtowanie przestrzenne ośrodka zyskało niepowtarzalny charakter. Jak pokazuje historia Łodzi, współegzystencja społeczności różnych pod względem potrzeb i dążeń wymaga wypracowania metod kooperacji oraz woli budowania wzajemnych relacji. Poszczególne zbiorowości kształtują własne rzeczywistości, jednak miasta, które oferują miejsca do wspólnego zamieszkania, ponadindywidualnej kontemplacji, refleksji, nauki i pracy mogą kształtować podważającą negatywne postawy kulturę akceptacji i zrozumienia. Aby przestrzeń Łodzi stała się w istocie publiczna i dostępna, warunki jej użytkowania nie mogą przekraczać możliwości użytkowników o ograniczonej sprawności. To właśnie m.in. z ich inicjatywy zaczęły powstawać tzw. standardy dostępności, czyli zbiory wytycznych “dobrej praktyki”, zgodne z obowiązującymi normami prawnymi i uzupełniające je.

Ponieważ szczegółowych zasad postępowania nie określają krajowe przepisy, zjawisko rewitalizacji Łodzi, połączone z rehabilitacją historycznej tkanki miejskiej i dopełniania zabudowy, nie zawsze oparte było na rozwiązaniach przestrzennych, które gwarantowały mieszkańcom miasta sposobność samodzielnego i komfortowego funkcjonowania. W ramach odbywającej się na szczepku lokalnym debaty, za uzasadnioną uznano zatem potrzebę sporządzenia standardu dostępności dla Łodzi. Wzorem Gdyni i innych miast przyjaznych osobom z niepełnoprównościami, zdecydowano o stworzeniu zbioru wytycznych do projektowania i zagospodarowania przestrzeni publicznych i budynków. Prezentowany po raz pierwszy 22 czerwca 2016 r. w ramach Łódzkiego Konwentu Regionalnego II Kongresu Osób z Niepełnosprawnościami, współtworzony przez autorkę opracowania, pierworys dokumentu stanowi model zestawu praktycznych zaleceń kierowanych m.in. do projektantów i wykonawców, którzy odgrywają kluczową rolę w tworzeniu warunków do trwałej integracji łódzkiej społeczności. Wysoki stopień świadomości interesariuszy procesów rewitalizacyjnych z zakresu potrzeb mieszkańców oraz wiedza, jak uzyskać dostępność, posłużyć mogą bowiem w przyszłości dostosowaniu istniejących i na nowo kreowanych rezerw przestrzennych do oczekiwań społecznych i przyczynić się do wychodzenia z dotychczasowego kryzysu socjalnego, gospodarczego i przestrzennego.

Celem opracowania jest omówienie lokalnych strategii sprzyjających konsekwentnemu usuwaniu fizycznych barier i umożliwieniu dotychczas wykluczonym przestrzennie mieszkańcom Łodzi korzystanie z dobrodziejstw rewitalizowanej Strefy Wielkomiejskiej – obszaru najcenniejszego kulturowo, o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi. Autorka tekstu dąży do odpowiedzi na pytania: w jaki sposób odnaleźć możemy drogę do budowania Łodzi dostępnej dla wszystkich mieszkańców oraz jaką rolę w planowaniu przyszłości miasta odegrać może standard dostępności.

1. Strategie na rzecz zrównoważonego rozwoju Łodzi

Uczestnicy ubiegłorocznego Łódzkiego Konwentu Regionalnego połączonego z posiedzeniem Doradźnej Komisji ds. Rewitalizacji Miasta Rady Miejskiej podjęli wyzwanie polegające na odpowiedzi na pytania: czym jest miasto przyjazne i w jaki sposób odnaleźć możemy drogę do budowania Łodzi dostępnej dla wszystkich mieszkańców. Uruchomiona przez proces transformacji, zmieniająca charakter miasta ewolucja Łodzi przebiega w trudnym do określenia kierunku, jednak obecna skala niekorzystnych zjawisk przestrzennych i społecznych nie ma odpowiednika wśród dużych ośrodków współczesnej Polski [Warzywoda-Kruszyńska, Kruszyński 2011: 50-51]. Poczynając od 1990 r. miasto uległo gwałtownym przekształceniom wywołanym recesją gospodarczą. Radykalną zmianą, która zaważyła na przyszłości Łodzi było wycofanie się państwa z jego opiekuńczej roli. Na strukturze funkcjonalnej i przestrzennej miasta straszne piętno odcisnęła fala prywatyzacji i upadku zakładów. Do negatywnych konsekwencji transformacji ustrojowej, zachodzącej modernizacji

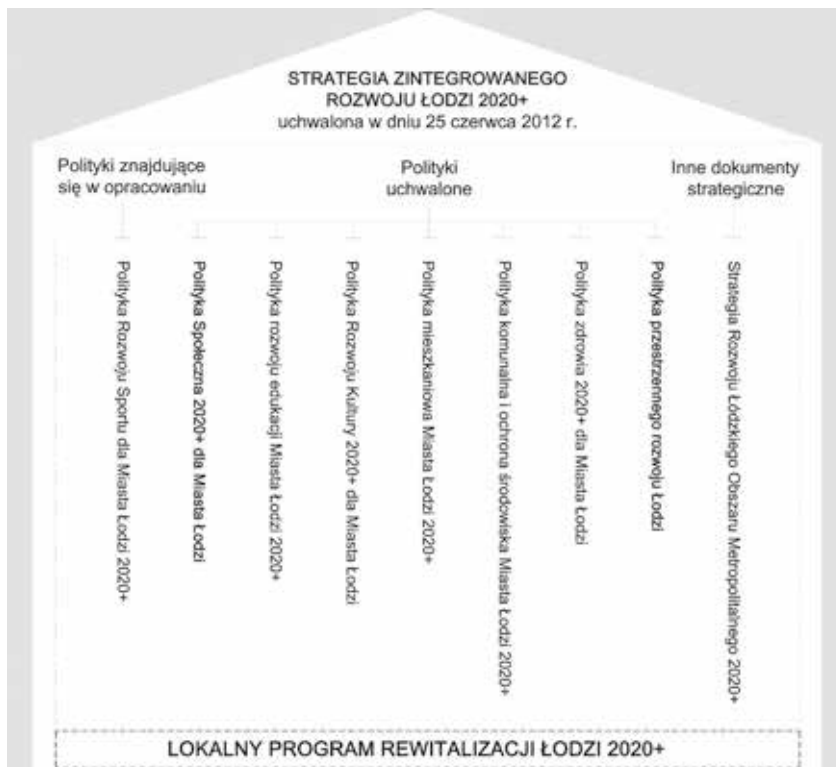
i globalizacji, należy zaliczyć nadmierną polaryzację przestrzenną społeczeństwa i akumulację ubóstwa na wybranych obszarach. Najbardziej ewidentnym zjawiskiem kryzysogennym centrum Łodzi jest degradacja zabudowy, a drugim poważnym problemem jest wysoka koncentracja problemów socjalnych.

W obecnym systemie polityki rozwoju miasta *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007–2020* odgrywa rolę kluczowego planu działania władz samorządowych. W uchwalonym w 2013 r. dokumencie do celów strategicznych rozwoju na poziomie regionu zaliczono: kompleksową odnowę obszarów zdegradowanych oraz zapewnienie wysokiego stopnia kapitału społecznego, przez zmniejszanie nierówności społecznych oraz wzmocnienie solidarności lokalnej, co w efekcie przyczynić się ma do wzrostu spójności społecznej i poprawy jakości życia [*Strategia...* 2013: 85]. Jednym z warunków podnoszenia standardu życia ludności jest satysfakcjonujący poziom dostępności do usług publicznych, w tym: edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, kultury, sportu, turystyki i rekreacji. Spełnienie ww. kryteriów będzie wymagało podjęcia działań mających na celu poprawę stanu bazy materialnej infrastruktury społecznej i dostosowanie jej do aktualnych potrzeb mieszkańców. Zmniejszanie nierówności społecznych powinno się odbywać m.in. przez reintegrację grup wykluczonych, wzmocnianie solidarności międzyludzkiej i przeciwdziałanie przejawom dyskryminacji. Za wskazane uznaje się zatem działania zmierzające do obniżenia poziomu ubóstwa ekonomicznego i zapewnienia możliwości jak najszerzego udziału w życiu społecznym osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, w tym w szczególności osobom z niepełnosprawnościami.

Narzędziami realizowania celów *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego, Strategii Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+* oraz innych polityk miejskich, w tym programów przestrzennego rozwoju i rozwiązywania problemów społecznych, stać się mają projekty rewitalizacji, będące zarówno płaszczyzną koordynacji wszelkich działań rewitalizacyjnych w Łodzi, jak i ramą operacyjną dla tych działań (ryc. 1). W ramach *Lokalnego Programu Rewitalizacji* przewiduje się pięć generalnych kierunków rozwoju, a jednym z nich jest poprawa warunków zamieszkania i jakości życia, osiągnana m.in. przez tworzenie szeroko dostępnych szans na realizowanie przez każdego indywidualnego potencjału. Kluczowym założeniem programu jest włączanie społeczności lokalnej w działania wdrażane na obszarze objętym projektami rewitalizacyjnymi, w tym organizacji pozarządowych realizujących inicjatywy na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego i wyrównywania szans [*ZLPR 2015: 41*].

W rozumieniu omawianych strategii, poprawy jakości przestrzeni publicznej w żadnym przypadku nie należy zawężać do poprawy estetyki, a poczynania administracji publicznej, przedstawicieli zawodów tworzących otoczenie budowlane oraz wykonawców i inwestorów muszą być oparte na założeniu, że użytkownikami przestrzeni publicznej oraz obiektów będą bez wątpienia osoby z obniżoną funkcjonalnością wpływającą na ograniczenie sprawności fizycznej i sensorycznej. Kanwą dla wszelkich działań stać się wobec tego powinno postrzeganie osób z niepełnosprawno-

ciami jako aktywnych uczestników rynku, pełniących funkcję nie tylko usługobiorców (np. nabywcy, pacjenci, studenci), ale także usługodawców (przedsiębiorcy, personel administracyjny, medyczny, naukowy), których dyskryminacja w zakresie korzystania z infrastruktury stanowi poważną przeszkodę dla realizacji strategicznych łódzkich celów społeczno-gospodarczych.

Ryc. 1. Lokalny Program Rewitalizacji Łodzi 2020+ a miejskie strategie i polityki branżowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Założenia do Lokalnego Programu Rewitalizacji Łodzi 2020+ (ZLPR), http://bip.uml.lodz.pl/_plik.php?id=40419, dostęp: 03.09.2016] (ryc. 1 i 2).

Problematyka zaangażowania grup marginalizowanych w życiu publicznym i procesach rynkowych jest mocno zaakcentowana w projekcie Unii Europejskiej pn. *Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* [2010: 22]. Niezdolność wykluczanych warstw społecznych do uczestnictwa w różnych aspektach życia obywatelskiego uznaje się za istotną barierę wzrostu gospodarczego i rozwoju kulturalnego. Mimo podnoszenia się poziomu życia, problemem pozostaje zjawisko wyuczzonej bezradności oraz brak znacznych postępów w przeciwdziałaniu i zwalczaniu ubóstwa. Instrumentem służącym przewyżczeniu wymienionych problemów jest osiągnięcie celów społecznych metodami gospodar-

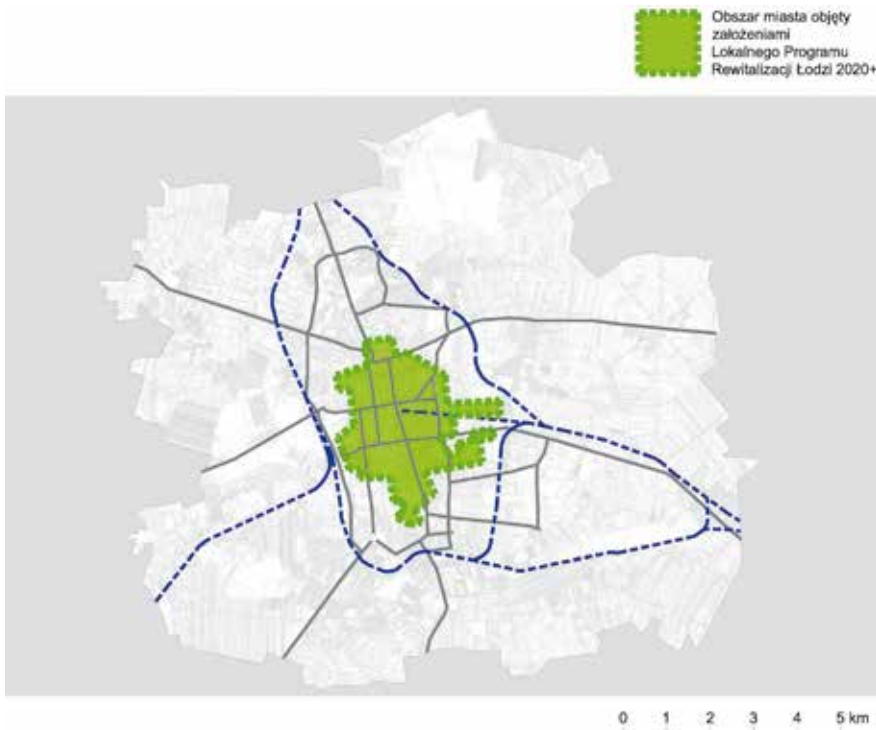
czymi, przez: aktywizację istniejących oraz tworzenie nowych podmiotów ekonomii integrujących grupy zagrożone wykluczeniem, wspieranie zakładów pracy chronionej, upowszechnienie programów rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami umożliwiających powrót na rynek pracy i integrację, a także wspieranie przedsięwzięć na rzecz uniwersalnej dostępności. Jak bowiem podkreśla Kuryłowicz [2015: 213] prowadzone analizy dowodzą, że rozwój zrównoważony można zaobserwować tam, gdzie standardy dotyczące budownictwa są oparte na zasadach projektowania uniwersalnego.

2. Uniwersalne Projektowanie w tkance obszaru rewitalizowanego

W rozumieniu ratyfikowanej przez Polskę 6 września 2012 r. *Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych* [2006, *Preambula*], wszelkie formy różnicowania i wykluczania, w tym zaniechanie racjonalnego dostosowania środowiska do szczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, stanowią wykroczenie przeciwko godności i wartości człowieka. Coraz szerzej rozpowszechniana idea projektowania uniwersalnego nie jest minimalistyczną postawą polegającą na zagwarantowaniu dostępu w skromnej, wymaganej obowiązuje przepisami formie. *Koncepcja uniwersalnego projektowania wytycza nowe szlaki myślowe; jest oparta na zasadzie równości w większym stopniu niż koncepcja ogólnej dostępności dla osób z obniżoną funkcjonalnością. Podczas gdy uzyskanie ogólnej dostępności dla osób niepełnosprawnych jest możliwe za pomocą specjalistycznych rozwiązań, zasada uniwersalnego projektowania przewiduje, iż podstawowe działania i rozwiązania będą z założenia odpowiadały potrzebom wszystkich użytkowników* [Projektowanie... 2007: 9]. Komisja Wspólnot Europejskich umacnia wymogi stosowania zasady dostępności i „projektowania dla wszystkich” w obszarze zamówień publicznych. Produkty, obiekty i usługi tworzone zgodnie ze standardami projektowania uniwersalnego nie wymagają adaptowania ani wprowadzania dodatkowych rozwiązań dla osób z grup wykluczanych, bowiem przyjmuje się, że opracowywane koncepcje nie powinny być stygmatyzujące i poszukiwać należy środków, których wyraz formalny i funkcjonalny nie wskazuje na to, że mają one charakter specjalistycznych instrumentów projektowych, kierowanych wyłącznie do grupy osób ze specjalnymi potrzebami lub obniżoną sprawnością.

Zauważyć można tymczasem, że zmiany dotyczące poszczególnych sfer związanych z tworzeniem miasta przyjaznego dokonują się powoli, a z przyczyn zrozumiałych najbardziej opieszale zdają się reagować płaszczyzna obyczajowości oraz elementy struktury przestrzennej. Procesy te mają szczególnie skomplikowany charakter w przypadku ingerencji w tkankę obiektów istniejących. Niekiedy wyraz formalny i gabaryty rozwiązań spełniających kryteria projektowania uniwersalnego mogą zajmować pozycję dominującą w obrębie dotychczasowego założenia przestrzennego, a konserwacja i ochrona dziedzictwa o wartości historycznej jest jednym z priorytetów lokalnej polityki przestrzennej. Łódź jest wszakże miejscem unikatowym. W prze-

ciągu zaledwie kilku dziesięcioleci przestała być synonimem „brzydoty i ohydy” [Skibiński, Stelmaszczyk-Świontek 1982: 16-17] i dziś określana jest coraz częściej jako „miasto zabytkowe” [Gryglewski *et al.* 2009: 126]. Bez wątplenia współczesne koncepcje rewitalizacji i rozwoju Łodzi muszą być skoncentrowane na uznaniu jej najbardziej charakterystycznego i oryginalnego w skali Europy historycznego krajobrazu, tzn., Strefy Wielkowiejskiej – obszaru najcenniejszego kulturowo, o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi (ryc. 2). Zatem w założeniach do projektów rewitalizacyjnych szczególną pieczę otacza się tzw. Rdzeń Strefy Wielkowiejskiej, strefę priorytetową, w której zakresie zawiera się cały kluczowy, oparty na ulicy Piotrkowskiej, system przestrzeni publicznych oraz I i III Strefa Nowego Centrum Łodzi.

Ryc. 2. Mapa obszaru do objęcia *Lokalnym Programem Rewitalizacji Łodzi 2020+*

Aby procesy rewaloryzacyjne najcenniejszych obszarów Łodzi stały się fragmentem racjonalnej metody rozwijania miasta, muszą realizować równoległe dwa cele: tworzenie optymalnego środowiska dla funkcjonowania i rozwoju mieszkańców oraz utrzymanie i przywrócenie wartości, której nośnikiem jest tkanka zabytkowa. Rewitalizacja, stanowiąca proces kompleksowej odnowy, nie może być zatem rozumiana jedynie jako przedsięwzięcie remontowo-budowlane, podwyższające komfort użytkowania przestrzeni [Walczak 2015: 8]. Rozpatrując zabiegi modernizacyjne w kategoriach

elementu towarzyszącego rewitalizacji Łodzi, uwzględnić należy również konieczność prowadzenia działań o charakterze konserwatorskim, czynności opartych na zasadach minimalnej ingerencji i odwracalności interwencji w autentyzm będący wyznacznikiem wartości struktur objętych ochroną. Ponieważ pogodzenie woli zachowania walorów kulturowych z koniecznością kreowania nowoczesnych i dostępnych rozwiązań bywa nad wyraz zawile i nie jest zawsze możliwe, wymaga ono wysokiego poziomu skoordynowania czynności wszystkich zaangażowanych w proces osób i instytucji. Omawiane w opracowaniu działania restrukturyzacyjne stają się zatem elementem złożonego postępowania, ponieważ dotyczą obszaru o historycznym rodowodzie i obiektów stanowiących istotną warstwę dziedzictwa architektonicznego Łodzi, a wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego do praktyki projektowej okazuje się być w tym kontekście nieporównywalnie trudniejsze niż instynktowne rozumienie samej koncepcji.

3. Standard dostępności dla Łodzi

Doświadczenia z modernizacji istniejących przestrzeni publicznych jednoznacznie wskazują, że teoretycznie słuszne poglądy sprowadzane są dziś do mniej lub bardziej prawidłowego przestrzegania kilku ogólnych wytycznych zawartych w obowiązujących aktach prawnych. Zarówno *Ustawa Prawo Budowlane*, jak i *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz. U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.) nie precyzują w wystarczającym stopniu kryteriów zapewnienia pełnej przystępności dla osób z różnym zakresem niepełnosprawności, a dodatkową trudnością na drodze do likwidacji istniejących barier jest brak zintegrowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz niemożność skutecznego egzekwowania wymogów dostępności, ponieważ wymieniona w przepisach konieczność dostosowania dotyczy jedynie obiektów nowych i modernizowanych po wejściu w życie *Ustawy Prawo budowlane*.

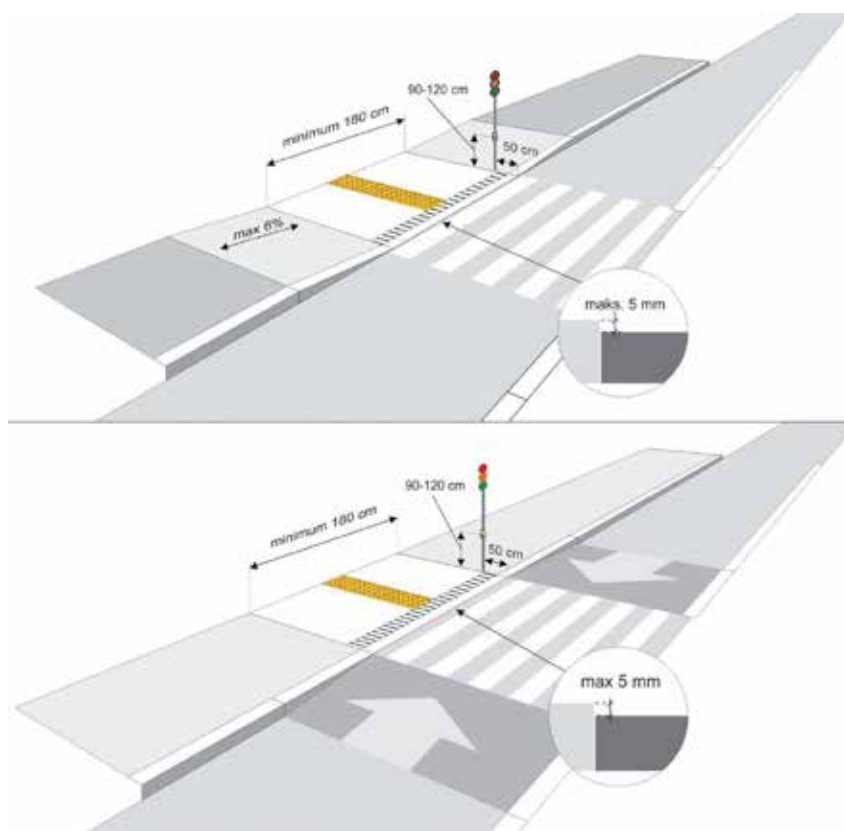
Ponieważ szczegółowych wytycznych postępowania nie określa krajowe prawodawstwo, za wskazane uznaje się sporządzanie tzw. standardów dostępności. *Standard dostępności* rozumiany jest w pracy jako zbiór wytycznych „dobrej praktyki”, a jego zastosowanie zapewnić ma wszystkim potencjalnym użytkownikom odpowiedni poziom dostępności, z jednoczesnym spełnieniem warunków wynikających z obowiązujących ustaw, w tym przepisów budowlanych. Projekty realizowane zgodnie z opracowywanymi obecnie w całej Polsce standardami nie są tworzone wyłącznie z myślą o ograniczonej grupie adresatów, np. o osobach z niepełnosprawnością ruchową, co stanowiło do tej pory nazbyt częstą praktykę i wynikało w dużej mierze z zapisów prawnych, w tym art. 5 *Ustawy Prawo Budowlane*. Standardy nie stanowią bowiem zestawu rozwiązań służących osiągnięciu minimalnego poziomu dostępności. Ich szczegółowość, w przeciwieństwie do kilku punktów z wytycznych ustawy, daje nadzieję na sprostanie potrzebom wielu ludzi doświadczających w istniejących przestrzeniach publicznych fizycznego i społecznego wykluczenia.

Odpowiedzialność za kreowanie Łodzi dostępnej spoczywa w obecnym systemie przede wszystkim na samorządzie lokalnym, który może, przez odpowiednie regulacje prawne, zapobiegać powstawaniu barier, tak jak czynią to obecnie władze wielu polskich i europejskich miast tworząc, włączone w strategie rozwoju, plany dostępności. Do opracowania standardów dostępności obliguje przyjęty w 2006 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy *Plan działań Rady Europy* w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006-2015 [2006: 26]. Zapisy dokumentu nakładają na państwa członkowskie obowiązek tworzenia wytycznych i standardów, a jeśli okaże się to konieczne również ustawodawstwa, wspierających egzekwowanie dostępności budynków i środowiska zewnętrznego, z uwzględnieniem szczególnego charakteru budynków zabytkowych [*Plan...* 2006: 26]. Opracowanie standardu dostępności dla Łodzi wychodzić ma naprzeciw aktualnej potrzebie wykorzystania potencjału miasta i uporządkowania przestrzennego centrum, a także korespondować z nowymi sposobami kształtowania śródmiejskich obiektów zlokalizowanych na obszarze Strefy Wielkomiejskiej. Struktura dokumentu tworzonego przez zespół opiniodawców z różnych dziedzin przedstawia się następująco:

1. Wstęp
 - 1.1. Cel opracowania
 - 1.2. Wyjaśnienie koncepcji „dostępności”
 - 1.3. Wyjaśnienie koncepcji „projektowania uniwersalnego”
 - 1.4. Podstawy prawne łódzkiego standardu dostępności
2. Chodniki, place, przystanki, parki i inne przestrzenie zewnętrzne – zbiór zaleceń ogólnych
 - 2.1. Chodniki
 - 2.2. Miejsca odpoczynku
 - 2.3. Pochylnie i rampy
 - 2.4. Schody
 - 2.5. Poręcze
 - 2.6. Przejścia dla pieszych
 - 2.7. Przystanki
 - 2.8. Parki
 - 2.9. Place
 - 2.10. Place zabaw
 - 2.11. Fontanny, poidła uliczne i inne elementy małej architektury
 - 2.12. Miejsca parkingowe
3. Budynki i pomieszczenia
 - 3.1. Strefa wejściowa, w tym m.in. :
 - 3.1.1. Dojścia do budynków
 - 3.1.2. Wiatrołapy i przedsionki

- 3.1.3. Drzwi wejściowe, klamki
- 3.1.4. Domofony
- 3.2. Komunikacja pionowa wewnątrz budynku, w tym m.in.
 - 3.2.1. Schody
 - 3.2.2. Windy
 - 3.2.3. Platformy pionowe i schodowe
 - 3.2.4. Rampy
- 3.3. Komunikacja pozioma wewnątrz budynku, w tym m.in. :
 - 3.3.1. Korytarze: wymiary, progi, zmiany wysokości posadzki, drzwi, szerokości otworów w ścianach
- 3.4. Pomieszczenia i pokoje – wymagania ogólnoprzestrzenne i elementy wyposażenia przestrzeni, w tym m.in. :
 - 3.4.1. Pomieszczenia w budynkach użyteczności publicznej, w tym: poczekalnie, obiekty noclegowe
 - 3.4.2. Pomieszczenia i urządzenia higieniczno-sanitarne
- 3.5. Materiały i systemy nawigacji w budynku
 - 3.5.1. Podłogi
 - 3.5.2. Ściany
 - 3.5.3. Poręcze przyścienne
 - 3.5.4. Oświetlenie
 - 3.5.5. Pętle indukcyjne
 - 3.5.6. Oznaczenia i informacja
- 3.6. Pozostałe instalacje i elementy wyposażenia przestrzeni
 - 3.6.1. Systemy alarmowe i przyzywowe
 - 3.6.2. Gniazda, kontakty i inne mechanizmy kontrolne
 - 3.6.3. Wentylacja i ogrzewanie
 - 3.6.4. Automaty (bankomaty, parkomaty, automaty biletowe, automaty informacyjne, automaty z napojami i jedzeniem itp.)
- 3.7. Szkolenie personelu
- 3.8. Przewodniki – informacje o obiektach, wydarzeniach
- 3.9. Obiekty sportowe i widowiskowe
4. Środki transportu – tabor miejski
 - 4.1. Rampy
 - 4.2. Miejsca dla osób na wózkach, z wózkiem, rowerem, balkonikiem
 - 4.3. Kasowniki
 - 4.4. Informacja o trasie/przystanku
 - 4.5. Szkolenie obsługi
5. Tymczasowa organizacja ruchu
6. Informacja i oznakowanie
7. Strony www
8. Wydarzenia – wystawy, koncerty, pikniki itp.

Łódzki standard dostępności kierowany jest przede wszystkim do projektantów i wykonawców, a u podstaw jego tworzenia leży idea projektowania przestrzeni, budynków, wydarzeń w taki sposób, aby każdy mógł z nich korzystać w sposób samodzielny i komfortowy. Odchodzi się zatem od perspektywy planowania przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami. Dobrym przykładem są obniżone do poziomu jezdni przejścia dla pieszych oraz przejścia z wyniesieniem jezdni, ponieważ brak progu nie tylko umożliwia poruszanie się osobom na wózkach, ale przy okazji ułatwia przechodzenie przez jezdnię seniorom, rodzinom z dziećmi, osobom z ciężkim bagażem i rowerzystom (ryc. 3). Zmniejszenie w ogólnym przekrozie nacisku na osoby z ograniczeniami mobilności i percepcji, a zwrócenie uwagi na potrzeby wszystkich mieszkańców ma, w ocenie autorów, przyczynić się do zaakceptowania standardu przez zróżnicowaną grupę interesariuszy procesów kreowania łódzkiej przestrzeni.

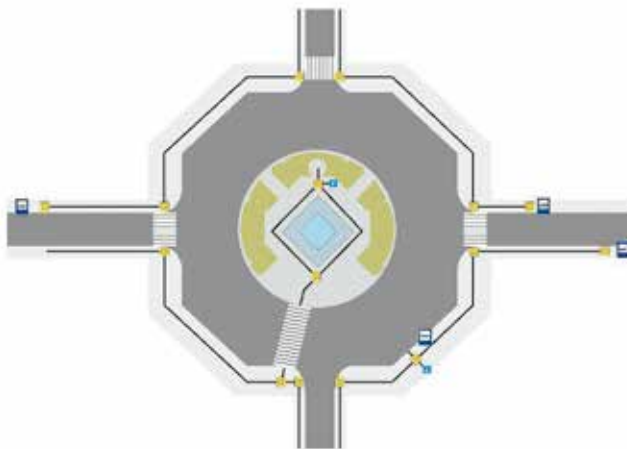

Ryc. 3. Przejście dla pieszych – obniżenie wraz z elementami TGSI oraz przejście dla pieszych z wyniesieniem jezdni. Zasady stosowania elementów fakturowych TGSI w Łodzi na podstawie normy DIN 32984, zgodnie z dyspozycjami Zarządu Dróg i Transportu w Łodzi

Źródło: [Łódzki standard... 2016, ryc. 56, 57: 31].

Analizy dostępności przestrzeni miejskich i obiektów dokonuje się w referencji do „użytkownika ekstremalnego”. *Użytkownik ekstremalny* to taki, który potencjalnie może mieć największe trudności w skorzystaniu z chodnika czy budynku [Łódzki... 2016: 4]. Jeśli projektując toaletę przyjmiemy jako punkt wyjścia potrzeby osoby poruszającej się na wózku, to w efekcie otrzymamy pomieszczenie, z którego skorzysta większość użytkowników. Jeśli w obiekcie służby zdrowia punkt informacji zaplanujemy blisko wejścia i w odpowiedni sposób go oznakujemy (aby ułatwić dostęp osobom niewidomym i niesłyszącym), to z rozwiązania tego pożytek będzie miał każdy z nas, bo poszukiwanie rejestracji na kilka minut przed wizytą u lekarza jest kłopotliwe dla każdego [Łódzki... 2016: 4].

Standard zakłada taki sposób realizacji działań, by z ich efektów mogła korzystać możliwie szeroka grupa odbiorców bez spełniania dodatkowych warunków. Uwzględnia się przy tym fakt, że planowanie ingerencji w tkankę obiektów zabytkowych wymaga koordynacji i szczególnej rozważliwości dla wypracowania rozwiązań spełniających zarówno priorytetowe warunki tego standardu, jak i honorujących historyczną wartość dziedzictwa. Zamierza się zatem wskazać minimalne wymagania dla przestrzeni i obiektów remontowanych, przebudowywanych i rozbudowywanych w ramach programów rewitalizacji Łodzi. Do kluczowych opisanych w dokumencie zasad, których respektowania oczekiwać można od projektantów, wykonawców oraz organów administracji publicznej, należą wymogi, takie jak: ujednolicenie na obszarze miasta zasad stosowania elementów fakturowych TGSI (ryc. 4) czy „zeroprogowość” podłóg w budynkach istniejących i nowo projektowanych.

Ryc. 4. Przykładowy schemat systemu nawigacji TGSI na Placu Wolności w Łodzi. Zasady stosowania elementów fakturowych TGSI w Łodzi na podstawie normy niemieckiej DIN 32984, zgodnie z dyspozycjami Zarządu Dróg i Transportu w Łodzi.

Źródło: [Łódzki standard 2016, rys. 63: 35].

Narzędziem służącym planowaniu eliminowania nieuzasadnionej dyskryminacji i wiktylizacji, wspierającym prawidłowe zastosowanie zaleceń standardu dostępności przez zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami warunków korzystania z przestrzeni publicznych i budynków na zasadach możliwie najbliższych regułom oferowanym reszcie społeczeństwa, jest tzw. strategia dostępności [Wysocki 2016a]. Studium, które umożliwia określenie, jakie są potrzeby użytkowników i w jaki sposób je zrealizować, jest przez ekspertów szczególnie rekomendowane w przypadkach, w których dojść może do narażenia cennych z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej fragmentów substancji obiektu [Wysocki 2016b]. Poprawnie i szczegółowo skonstruowana strategia dostępności powinna dostarczać odpowiedzi na pytania: jakie rozwiązania udostępniające należy wprowadzić i na czym polegają nasze powinności z zakresu ochrony obiektów o historycznym rodowodzie [Easy Access... 2015: 11]. Metoda ta korzystna jest m.in. tam, gdzie w procesie projektowym indywidualnego rozpatrzenia wymaga decyzja czy zmiany wymaga struktura fizyczna obiektu, czy też można tej zmiany uniknąć świadcząc daną usługę w alternatywny sposób [ibidem, s. 14]. Po dokonaniu identyfikacji barier istniejących w przestrzeni, wskazane jest opracowanie, zgodnej z omawianymi założeniami standardu, koncepcji dostępności. Koncepcja obejmuje m.in. rozważenie praktycznych rozwiązań dostosowanych do potrzeb osób z różnymi ograniczeniami mobilności i percepcji oraz analizę pogodzenia priorytetów konserwatorskich z priorytetami dostępności, przy czym etap ten wymaga zasięgnięcia opinii potencjalnych użytkowników z niepełnosprawnościami oraz prowadzenia konsultacji z konserwatorem zabytków.

Proces podnoszenia dostępności istniejącego fragmentu zagospodarowania miasta lub obiektu na podstawie zaleceń standardu jest w dużej mierze oparty na poszukiwaniu sposobów pokonywania fizycznych przeszkód występujących w przestrzeni, które można podzielić orientacyjnie na dwie podstawowe kategorie: zewnętrzne elementy przestrzeni publicznej i otoczenia (cechy krajobrazu i fragmenty zagospodarowania terenu) oraz elementy fizycznej struktury budynku, wynikające z jego funkcji, konstrukcji oraz formy, w tym detalu architektonicznego [ibidem: 16]. Jeśli usunięcie bariery stwarza zagrożenie dla oryginalnego charakteru obiektu, wrażliwej konstrukcji lub jest nieuzasadnione z innego ważnego powodu, racjonalnym dostosowaniem może okazać się rozważne ominięcie przeszkody, jej modyfikacja lub, w przypadku gdy żadna z wcześniej wymienionych opcji nie jest możliwa, świadczenie usługi w sposób alternatywny. Nie determinuje się nadrzędności któregośkolwiek wariantu postępowania, ale zasady „dobrej praktyki”, którymi kierują się autorzy *Standardu dostępności dla Łodzi*, wskazują na pierwszeństwo dla usuwania lub zmiany cechy fizycznej tworzącej barierę, co wynika bezpośrednio z zapisów cytowanej w tekście Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych.

W sytuacjach gdy decyzja o usunięciu ważnej składowej przestrzeni nie jest trafnym wyborem, rozważyć można zmiany polegające na uzupełnianiu struktury, np. o dodatkową klatkę schodową, windę, pochylnię lub platformę [ibidem: 19]. Choć

nie jest to jednoznaczne z realizacją przesłania projektowania uniwersalnego, autorzy *Standardu dostępności dla Łodzi* nie wykluczają możliwości stosowania elementów subsydialnych i tymczasowych, odpowiadających aktualnym potrzebom użytkowników. W przypadku obiektów objętych ochroną konserwatorską, rozwiązania takie mogą okazać się najbardziej uzasadnione, ponieważ skutecznie podniosą dostępność budynku, nie powodując zarazem trwałych i nieodwracalnych zmian w oryginalnej tkance architektonicznej. Kolejną wartością rozważenia jest dokonanie koniecznego retuszu dotychczasowej funkcji. Korekty te związane są z minimalnym wpływem na istniejącą strukturę budynku i polegają często na subtelnych zmianach w przeznaczeniu i układzie pomieszczeń. Wykraczające poza standardowe rozwiązania metody mogą obejmować łagodną redukcję bariery, która zastępuje jej definitywną eliminację oraz możliwość świadczenia usług w sposób alternatywny.

Zakończenie

Transformacja Łodzi w każdym z filarów strategicznych (gospodarka i infrastruktura, społeczeństwo i kultura oraz przestrzeń i środowisko) wymaga uwzględnienia potrzeb wszystkich mieszkańców, dzięki czemu system realizacji polityk miejskich stanie się spójny, a całość długofalowych starań efektywniejsza. Brak rozwagi i integracji działań skutkować może w przyszłości nowymi barierami przestrzennymi, których generowania uniknąć można bez narażania na degradację oryginalnych wartości łódzkiej urbanistyki i architektury. W miejscu gdzie strategia projektowania uniwersalnego determinuje głęboką ingerencję w zabytkową strukturę, tam pojawia się bowiem szerokie spektrum metod podnoszenia dostępności. Celem autorów pierwszego *Standardu dostępności dla Łodzi* jest wsparcie dla podejmowania społecznie odpowiedzialnych decyzji, spełniających oczekiwania użytkowników w zakresie dostępności i przyczyniających się do wszechstronnej odnowy zdegradowanych obszarów i obiektów na obszarze miasta. Aplikacja omawianego zestawu zaleceń w ramach zintegrowanych metod przyczynić się może w przyszłości do skutecznej realizacji procesów naprawczych w ramach kompleksowych programów rozwoju i rewitalizacji Łodzi.

Wobec powyższych wniosków nagłą potrzebą staje się upowszechnianie wiedzy dotyczącej kreowania miasta przyjaznego wszystkim mieszkańcom oraz roli dostępności w tworzeniu struktury funkcjonalnej i przestrzennej Łodzi, a także inspirowanie do czerpania ze słusznej koncepcji projektowania uniwersalnego, tam gdzie jej założenia są możliwe do wdrożenia do praktyki projektowej. O realnych szansach dalszego rozwoju zdecyduje zatem integracja działań badaczy, projektantów, inwestorów i jednostek samorządowych motywowanych do kreowania miasta dostępnego, poparta rosnącą świadomością mieszkańców partycypujących w procesach kształtowania krajobrazu kulturowego Łodzi oraz przestrzeni przyjaznych osobom z niepełnosprawnościami. Pozytywne wrażenia społeczne mogą bowiem w przyszłości zaważyć na pomyślnym przebiegu kompleksowej odnowy miasta, procesu, który doprowadzić

ma do uzdrowienia Łodzi społecznie, przestrzennie i gospodarczo, przez stworzenie przyjaznych i zróżnicowanych przestrzeni publicznych oraz wyposażenie zabytkowej zabudowy w niezbędną infrastrukturę. Zgodnie z obecnymi koncepcjami rewitalizacji, wyprowadzona ze stanu kryzysowego Strefa Wielkowiejska przyciągać będzie uzupełniających istniejącą tkankę zabudowy i tworzących nowe miejsca pracy inwestorów, a zarazem wzmocni się zaradność gospodarza i społeczna mieszkańców, przez co wrośnie liczba przedsięwzięć indywidualnych i wspólnych. Dostępne i przyjazne wszystkim mieszkańcom przestrzenie miejskie i budynki stanowiąc będą korzystne dopełnienie historycznego obszaru centralnego Łodzi, wrastając w istniejący krajobraz architektoniczny rejonu. W wyobrażeniach autorów standardu dostępności na obszarze po rewitalizacji poprawi się jakość życia, a dotychczasowe zjawiska wykluczenia społecznego zostaną w znacznym stopniu wyrugowane [ZLPR 2015: 41].

Dla urzeczywistnienia przytoczonej z okazji Konwentu Regionalnego wizji kluczowe wydaje się krystalizowanie świadomości wszystkich łodzian, co do konieczności respektowania zasad równości oraz podniesienia standardu i dostępu do usług publicznych. Aby działania rewaloryzacyjne stały się elementem racjonalnej metody rozwijania miasta, muszą realizować równoległe dwa cele: utrzymanie i przywrócenie wartości, których nośnikami są elementy cenne z punktu widzenia kulturowego oraz tworzenie optymalnego środowiska dla funkcjonowania i rozwoju instytucji, mieszkańców i przedsiębiorstw. Choć niezbadane są dziś przyszłe losy realizacji posłania rewitalizacji, idei wykorzystania potencjału i rozwoju Łodzi na bazie poszanowania istniejącej tkanki miasta z jej niedoskonałościami i zaletami, przypuszczać można, że coraz większą rolę odgrywać będzie omawiana w opracowaniu synergia działań władz samorządowych, projektantów, wykonawców, konserwatorów zabytków, środowisk naukowych, a także samych mieszkańców dążących do odwrócenia negatywnych trendów oraz uformowania dostępnych zespołów architektonicznych i urbanistycznych, charakteryzujących się wysokim poziomem zarówno formalnym, jak i funkcjonalnym dla życia na wysokim poziomie jakości.

Jak dowodzą przeprowadzone analizy, radykalna implementacja zasad projektowania uniwersalnego do praktyki projektowej nie zawsze jest możliwa, nie zawsze jest konieczna i nie zawsze jest korzystna. Niezbędna wydaje się natomiast znajomość potencjalnych narzędzi i strategii zapobiegania dotychczasowej dyskryminacji przestrzennej. Standard nie jest sam w sobie gwarancją równorzędnej przystępności, ale stanowi bazę informacji na temat obowiązków społeczeństwa obywatelskiego oraz źródło wiedzy z szerokiego zakresu narzędzi przezwyciężania barier istniejących w łódzkiej przestrzeni. Znajomość zasad i metod budowania miasta dostępnego pozwoli w przyszłości na dokonywanie racjonalnych wyborów, a w konsekwencji prowadzić będzie także do promocji idei projektowania uniwersalnego, strategii, która miejmy nadzieję, stanie się w przyszłości standardem towarzyszącym planowaniu nowych łódzkich przestrzeni i budynków.

Literatura

- Easy Access to Historic Buildings*, 2015. Historic England, London, [https://www.visitengland.com/sites/default/files/historic_england_easy_access_to_historic_buildings_2015.pdf, dostęp: 04.05.2016].
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, 2010, Komunikat Komisji, COM (2005) 2020, Bruksela.
- Gryglewski P., Wróbel R., Ucińska A., 2009, *Łódzkie budynki 1945-1970*. Dom Wyd. Księży Młyn, Łódź.
- Kuryłowicz E., 2015, *Uniwersalność rozwiązań architektonicznych w kontekście otwierania środowiska wybudowanego dla wszystkich, jako wyraz i efekt postawy innowacyjnej – normalność w architekturze*. „Studia BAS”, nr 2(42).
- Łódzki standard dostępności*, 2016, maszyn., Łódź.
- Plan działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006-2015*, 2006, Rada Europy, Komitet Ministrów, Zalecenie nr Rec(2006)5, Posiedzenie nr 951 [http://www.pfon.org/images/dodatki/2006_promocja_praw.pdf, dostęp: 05.10.2016].
- Projektowanie uniwersalne – Objasnienie koncepcji*, 2007, Ministerstwo Ochrony Środowiska Norwegia, Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa [<http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/projektowanie-uniwersalne/projektowanie-uniwersalne.%20Objasnienie%20koncepcji.pdf>, dostęp: 06.07.2016].
- Rezolucja ONZ nr 61/06 z 13 grudnia 2006: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych (ang. Convention on the Rights of Persons with Disabilities)*, A/RES/61/106.
- Skibiński Z., Stelmaszczyk-Świontek B., 1982, *Kwiaty łódzkie. Antologia poezji o Łodzi*. Wyd. Łódzkie, Łódź.
- Stępień B., 2016, *Standard dostępności dla Łodzi*. Referat: Łódzki Konwent Regionalny II Kongresu Osób z Niepełnosprawnościami, 22 czerwca 2016, Łódź.
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*, Uchwała Nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z 26 lutego 2013 r. w sprawie: uchwalenia zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 i zmiany jej nazwy na *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*.
- Walczak B., 2015, *Miasto do życia*. „Łódź kreuje innowacje. Magazyn informacyjny miasta Łodzi”, nr 1/2015.
- Warzywoda-Kruszyńska W., Kruszyński K., 2011, *Dziedziczenie biedy i wykluczenia społecznego – w perspektywie lokalnej polityki społecznej*, [w:] *Polski Raport Social Watch*, R. Szarfenberg (red.). Wyd. Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa.

- Wysocki M., 2016a, *Budowa Miasta Przyjaznego na przykładzie Miasta Gdyni*. Referat: Łódzki Konwent Regionalny II Kongresu Osób z Niepełnosprawnościami, 22 czerwca 2016, Łódź.
- Wysocki M., 2016b, *Spoleczne i ekonomiczne znaczenie projektowania uniwersalnego. Jak tworzyć przestrzeń publiczną dostępną dla wszystkich?*. Referat: Konferencja Zintegrowane węzły przesiadkowe – zrównoważona mobilność miejska w metropoliach. Dobre praktyki, 05 kwietnia 2016, Poznań.
- Założenia do Lokalnego Programu Rewitalizacji Łodzi 2020+ (ZLPR)*, 2015, Łódź, [http://bip.uml.lodz.pl/_plik.php?id=40419, dostęp: 03.09.2016].